

שפחה ונשתחררה, כלומר: היתה האשה שפחה משוחררת שנישאה לעבד משוחרר שאין לו יורשים ש"כקטן שנולד הוא", או שהיתה גיורת שנישאה לגר שאין לו יורשים ש"כקטן שנולד דמי" —

ונגפוה ויצאו ילדיה ומת בעלה, הרי המכה פטור, שכל נכסי העבד המשוחרר והגר הפקר הם, וזה זכה בחוב דמי הולדות שבידו.⁽²⁾

גמרא:

שנינו במשנה: שור שהיה מתכוין לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה, פטור מדמי ולדות:

ודייקין: טעמא דמתכוין לחבירו הוא דפטור השור, הא מתכוין השור לאשה, הרי זה משלם דמי ולדות —

שהיה מתכוין לחבירו, הרי זה משלם דמי ולדות.

כיצד משלם דמי ולדות:

שמין את האשה כמה היא יפה — לימכר בשוק כשפחה — עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה [משהפילה], ומשלם את הפחת [ובגמרא יתבאר יותר] ונותן לבעל.⁽¹⁷⁾

אמר רבן שמעון בן גמליאל: אם בן משהאשה יולדת משבחת, אלא: שמין את הולדות כמה הן יפין [ומפרש לה בגמרא]

מט-א

ונותן — כפי שומת תנא קמא, או כפי שומת רבן שמעון בן גמליאל — לבעל.

ואם אין לה בעל כי מת, נותן ליורשיו של הבעל.⁽¹⁾

ואם היתה — אשה זו שאין לה בעל —

והעבד לאחר שנוגפה, ואם מת קודם שנוגפה, בזה נחלקו אמוראים בגמרא, אם הוא פטור, או לאשה הם.

ועוד כתב: "והאי דנקט האי לישנא "היתה שפחה ונשתחררה", ולא נקט "היתה משוחררת", משום דעל כרחך בשאין לה בנים הימנו קאמר [כי אם יש לו בנים, הרי יש לו יורשים], והיינו דקאמר "היתה שפחה ונשתחררה", דמשמע עתה מקרוב [נשתחררה], דעדיין לא היו להם בנים.

עוד כתב רש"י: והוא הדין נמי לישראלית הנשואה לגר ומת הגר, דפטור, דהא דמי ולדות לבעל, והאי דנקט שפחה וגיורת משום דדסתם שפחה משוחררת נשואה למשוחרר, וסתם גיורת לגר; וככל הדברים האלה כתבו גם התוספות לעיל מב ב ד"ה היתה; ומיהו כתבו שם ביאור אחר בשם הריב"א, ודחוהו, משום שבסוגייתנו

17. כדאיתא במשנה אחר דברי רבן שמעון בן גמליאל: "ונותן לבעל", שאינו מדברי רבן שמעון בן גמליאל, כמבואר ב"תוספות יום טוב".

1. אם מת הבעל אחר שנוגפה אשתו ודאי שדמי הולדות הם ליורשיו, ואם מת הבעל קודם שנוגפה, אם דמי הולדות הם ליורשים או לאשה, דין זה יתבאר בהרחבה, כעמוד ב בהערות, בסוף דברי הגמרא על בבא דשפחה וגיורת.

2. כתב רש"י: "היתה שפחה ונשתחררה, כלומר: היתה משוחררת או גיורת נשואה לגר או לעבד משוחרר, ואין לה בעל, שמת, פטור, דהמחזיק בנכסי הגר שמת ואין לו יורשין, זכה, וזה קודם לזכות במה שבידו", והיינו שמת הגר

אופן פטור בעל השור מדמי ולדות.

אמר רב פפא:

אף שלא חייבה התורה שוורים בדמי ולדות, אין זה אלא בולדות בני חורין, אבל שור שנח את השפחה ויצאו ילדיה, הרי זה משלם דמי ולדות לאדון.

ומפרשינן: מאי טעמא?

המרתא מעברתא בעלמא הוא דאזיק [אין זה אלא כמי שמזיק חמור מעוברת של חבירו], דאמר קרא, שאמר אברהם על אליעזר עבדו: "שבו לכם פה עם החמור", ודרשינן: "עם הרומה לחמור".

כלומר: לא פטרה התורה אלא מחיוב דמי ולדות שהם לבעל; אבל ולדות שפחה שהם לאדון כשאר עבדיו השייכים לו, בזה לא פטרה התורה, וכשם שאת עוברי חמורתו של האדון משלם שור המזיק מפני שהם ממונו של האדון, כך משלם שור המזיק את עוברי שפחתו של האדון.⁽⁴⁾

ואם כן לימא, תיהוי משנתנו תיובתא דרב אדא בר אהבה לעיל מב א, דאמר רב אדא בר אהבה: שוורים, אף כשנתכוונו לאשה, פטורים מדמי ולדות! ?⁽³⁾

אמר לך רב אדא בר אהבה:

הוא הדין דאפילו נתכוונו השוורים לאשה, נמי פטורים מדמי ולדות —

והא דקתני: שור שהיה מתכוין לחבירו, אין זה בדוקא, אלא איידי [אגב] דקא בעי למיתנא סיפא: "אדם שהיה מתכוין לחבירו", ובדוקא נקטה המשנה אופן זה משום דהכי כתיב קרא [זו היא הצורה עליה דיבר הכתוב], שהרי הכתוב אומר: "כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה", הרי שהיתה המצות והמריבה בין שני אנשים, והאשה נוגפה שלא במתכוין —

לפיכך קתני רישא נמי: "שור שהיה מתכוין לחבירו", ומיהו לדינא אין חילוק בין אם נתכוין לחבירו ובין אם נתכוין לאשה, ובכל

אין נראה כדבריו.

והרמב"ם [חובל ומזיק ד ג] הביא את עיקר דין משנתנו שלא כצורתה, אלא בישראלית הנשואה לגר, וז"ל: "היתה נשואה לגר, וחבל בה בחיי הגר, נותן דמי ולדות לבעל, מת הגר, פטור".

3. ראה לעיל דף מב א, שנחלקו רש"י ותוספות, בביאור מחלוקתם של אביי ורבא שם עם רב אדא בר אהבה, ולדעת רש"י לא חלקו כלל בחיוב השור בדמי ולדות, ולכולי עלמא שוורים פטורים מדמי ולדות בכל אופן; ואילו לשיטת התוספות נחלקו אביי ורבא עם רב אדא בר אהבה בחיוב השור בדמי ולדות, שלדעת אביי ורבא אין שור פטור מדמי ולדות אלא כשלא

נתכוין לאשה, אבל אם נתכוין לה הרי הוא חייב, ואילו לדעת רב אדא בר אהבה, בין כך ובין כך הם פטורים; ומסוגייתנו משמע בפשוטו כדעת התוספות, שאם לא כן מה ענין רב אדא בר אהבה לכאן! ? [וכן הוכיחו התוספות שם].

וכתב כאן הרשב"א [הסובר כדעת רש"י], שאין כוונת הגמרא לומר שדין זה הוא דוקא אליבא דרב אדא בר אהבה, "אלא משום דרב אדא בר אהבה אמרה בהדיא, אקשינן עליו, אבל אביי ורבא לא שמעינן להו דאמרו בהדיא פטורים ולא חייבים, ולא אקשינן עליהו, דלא ידעינן מאי קאמרי בהא".

4. א. הקשו התוספות: הרי גבי בור שמיעטה התורה "שור ולא אדם", מכל מקום אמרינן שאף

שהרי בשומא זו כלול הן ערך הולדות עצמן דהיינו "דמי ולדות", והן מה שפוחת דמיה של האשה עצמה לאחר לידתה, שכשהיא מעוברת היא נראית משובחת ובעלת איברים, ודמיה יקרים יותר מאשר לאחר לידתה, וערך זה הוא "שבח ולדות" [כלומר:

שנינו במשנה: **כיצד משלם דמי ולדות**, שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה:

ותמהינן: והרי "כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות" **מיבעי ליה לתנא לומר!**?

מהפרשה המחודשת של דמי ולדות, ואפילו אם לא היתה פרשה זו היה מחוייב לשלם מדין "נוק" – לא מיעטה התורה את השוורים, [וראה היטב מה שכתב עוד ה"ברכת שמואל" שם באות ב שני צדדים בזה].

ב. הקשה המהרש"א לפי תירוצם: למה לי "עם הדומה לחמור", וכי אטו טעם הכתוב ש"האשה וילדיה תהיה לאדוניה" באה הגמרא ללמד.

וראה בלשון הרא"ש [סימן ה] שכתב בנוסח אחר: שור שהכה את השפחה ויצאו ילדיה, משלם דמי ולדות, מאי טעמא חמרתא מעברתא [בעלמא] אזיקתא מינאי, דכתיב "שבו לכם פה עם החמור", ואין הבן מתיחס אחר האב, ולא איירי קרא אלא בולדות המתייחסים אחר האב [והוא על פי המבואר ביכמות סב: "הכל מודים בעבד שאין לו חייס, דכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור"]; וראה ב"פפולא חריפתא" שהרא"ש בא ליישב את קושיית התוספות באופן אחר מכפי שפירשו התוספות.

והיינו, שלפי דברי הרא"ש, אין די במה שתשלום דמי הולדות אינו לאב אלא לאדון, אלא צריך שלא יהיו חשובים כלל כולדותיו של האב, וראה "אילת השחר".

ג. ב"ברכת שמואל" שם נסתפק: כשהכה שור את השפחה ומתה, שהוא משלם שלשים שקלים לאדון, אם צריך לשלם מלבד שלשים השקלים, גם את נזק דמי הולדות; או שנאמר שגם דמי הולדות נכללים בשלשים השקלים שהוא משלם

אם נפל לתוכו עבד אינו חייב.

משמע שהבינו בקושייתם את כוונת הגמרא, שאם כי מיעטה התורה שור מדמי ולדות, אין במשמע אלא ולדות בן חורין, אבל ולדות עבדים אין שמם "ולדות", והיינו משום שהעבד הוא כחמור, ומשום דכתיב "עם הדומה לחמור", ולכן הקשו, אם כן גם במה שמיעטה התורה "אדם" נאמר שאין זה כולל עבד, שאינו אדם אלא חמור; וכן נראה מלשון הרא"ה ב"שיטה מקובצת", שכתב: "לאו למימרא דעבד לאו בכלל אדם, דהא לקמן אמרינן דעבד בבור פטור, מדדרשינן שור ולא אדם".

ותירצו התוספות: דהכא לא מיעט הכתוב שור מדמי ולדות אלא במקום שהולדות של בעל דכתיב "בעל האשה", אבל כאן הולדות לאדון, דכתיב "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", כלומר: המיעוט הוא מתשלום דמי ולדות לבעל כפי שכתוב בתורה בפרשת דמי ולדות, אבל דמי ולדות שהם לאדון, מזה לא מיעט הכתוב.

וכתב ב"ברכת שמואל" [בבא קמא סימן כו אות א] בביאור תירוצם, שדין ולדות שחייבה התורה, הוא דין תשלום מחודש מגזירת הכתוב, ואם לא פרשה מחודשת זו לא היה חייב כלל בתשלום שאין הולדות חפץ ממוני כדלקמן: "אטו ולדות צריי נינהו", [ומיהו בפשוטו נחלקו בזה לקמן רבה ורב חסדא, ונחלקו הראשונים שם הלכה כמאן, אך ראה "ברכת שמואל" סימן כט בביאור מחלוקתם], ומהדין המחודש של דמי ולדות נתמעטו השוורים, אבל גבי שפחה שהולדות שייכים לאדון האשה, והחייב אינו

וכי אטו אשה משבחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד, והלא אדרבה: אשה משבחת לאחר שתלד יותר מקודם שתלד! ? ומשום שקודם הלידה היתה היא מסוכנת למות; ואם אתה שם את דמי הולדות לפי שינוי דמיה של האשה אתה מפסיד את הבעל, כי ערך הולדות מתקזז, בשבח דמיה של האשה עצמה, אלא כך הוא משלם "דמי ולדות": שמין את הולדות עצמם ונותנין לבעל את דמיהם.

תניא נמי הכי כדפירש רבה:

אמר רבן שמעון בן גמליאל: וכי אשה משבחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד, והלא אשה משבחת לאחר שתלד יותר מקודם שתלד, אלא שמין את הולדות, ונותנין לבעל.

רבא אמר: הכי קתני: לעולם מודה רבן שמעון בן גמליאל שהאשה משבחת קודם

שבח האשה בגין הולדות], ולא "דמי ולדות", והיה לו לתנא לומר כן בהדיא! ?

ומשינין: הכי נמי קאמר התנא של המשנה: "כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות, שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה", והיינו משום ששבח הולדות הוא לבעל.⁽⁵⁾

שינוי במשנה: אמר רבן שמעון בן גמליאל: אם כן משהאשה יולדת משבחת, אלא שמין את הולדות כמה הן יפין ונותן לבעל:

ותמהינן: מאי קאמר רבן שמעון בן גמליאל! ? כלומר: משמע מדברי רבן שמעון בן גמליאל, שהוא תמה על תנא קמא שסובר "משהאשה יולדת משבחת", והרי אינו כן, שלדעת תנא קמא קודם שיולדת היא משבחת! ?

אמר פירש רבה: הכי קאמר רבן שמעון בן גמליאל לתנא קמא:

בהמשך הענין, חלוק רבן שמעון בן גמליאל בזה על תנא קמא, שאין כל השבח לבעל.

ב. פשטות הלשון משמע, ששומת דמי הולדות ושומת שבח הולדות הכל הוא כאחד, והוא נישום על גב האשה, ואינו נישום בפני עצמו; וכן כתב ב"שיטה מקובצת" לעיל מז א ד"ה וכן בשם תוספות הרא"ש, דמתוך פירוש רש"י בסוגייתנו משמע, שאכן שמין את דמי הולדות על גב האשה, ראה פירוש ולשונות רש"י בסוגייתנו שמוכיחים כן.

אך בתוספות לעיל מז א גבי "שמין לולד על גב פרה ... וכן אתה מוצא בקוטע יד עבד עברי וכו'", הקשו: למה לא אמרו גם "דמי ולדות" נישומין על גב האשה ולא בפני עצמן, [ובקושייתם נקטו שאפילו לרשב"ג שמין כך,

אפילו על עבד שהוא שוה אלף זוו, ראה שם שהאריך בזה, [ומשמע דפשיטא ליה שאין הוא משלם על עובר שלשים שקל בפני עצמם].

ובחידושי רבי מאיר שמחה כאן נסתפק אף הוא בזה, ואולם כתב שהוא רמב"ם מפורש, שכן הוא לשון הרמב"ם [נזקי ממון יא, ד ה]: "נגח שפחה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות שזה כמי שנגח חמור מעוברת ... כיצד שמין אותה, אומדין כמה היתה שפחה זו כשהיתה מעוברת ... ואם המית את השפחה משלם את הכופר הקצוב בתורה בלבד", והיינו שהמית את השפחה המעוברת; וראה שם שכתב בטעם הדבר שהוא משום "עובר ירך אמו".

5. א. כן הוא לדעת תנא קמא, ולדעת רבא

שתלד יותר מלאחר שתלד, אלא על דינו של תנא קמא הסובר ששבח הולדות כולו לבעל כמו דמי הולדות עצמן, תמה רבן שמעון בן גמליאל, והכי קאמר:

וכי אשה למי שיוולדת בלבד היא משבחת, כלומר: וכי דין הוא שיינתן שבח הולדות למי שזיכתה התורה דמי ולדות בלבד, (6) **ואין לעצמה בשבחה ולדות כלום!**? והרי ודאי שהשבח בא לה גם מחמת גופה מלבד מחמת הולדות, ודין הוא שיהא אף לה חלק בשבח גופה.

אלא: שמין את הולדות עצמן דהיינו "דמי ולדות" ונותנין לבעל, שהרי כך אמרה תורה שיהיו דמי הולדות לבעל, ואילו **שבח**

ולדות, הרי האיש והאשה הולקין, ומשום שנפח גופה שהיא נראית משובחת ובעל אברים, מחמת הולדות והאשה כאחד הם באים.

תניא נמי הכי כדפירש רבא:

אמר רבן שמעון בן גמליאל: וכי אשה למי שיוולדת משבחת, ואין לעצמה בשבחה ולדות כלום!

אלא שמין את הנזק היינו כחש גוף האשה מחמת המכה בפני עצמו, ומשלם אותו המכה למי שהוא משלם את שאר חבלות האשה. (7)

ראה שם!?

ותירצו: "ונראה לר"י: דבין לרבנן ובין לרשב"ג שמין ולדות בפני עצמם ולא על גב האשה, משום דכיון דגוף האשה לאו ממון בעלים הוא, וגם לענין שאר תשלומי חבלות אינו שלו, אין ראוי לשום ולדות אגב האשה, כמו ולד אגב פרה, ומתניתין לא איירי כלל בשומת הולד אלא בשומת שבח הולדות, והכי פירושא דמתניתין: כיצד משלם דמי ולדות, ולא תימא דמי ולדות לרבן, אלא שמין את האשה וכו' ומוסיפין הדמים הללו על דמי הולדות, ודמי ולדות גופייהו לא איצטרין לפרש מידי", וראה עוד שם.

6. נתבאר על פי רש"י, שסטה מן הפירוש הפשוט של "וכי למי שהאשה יולדת", דמשמע דהיינו הבעל משום שהיא יולדת לו, ופירש: "למי שזכתה תורה דמי ולדות, יהבינן נמי שבח דמי נפחא שדמי גופה מתעלין, הא ודאי שבח דמי נפחא מחמת גופה נמי אתי".

ביאור כוונתו: מאחר שזיכתה התורה לבעל

דמי ולדות, החשיבה התורה את הולדות כשלו, ומטעם זה שבח הבא מחמת ולדות הוא לבעל — לדעת תנא קמא — כמו שדמי הולדות הם לבעל; ועל זה תמה רבן שמעון בן גמליאל: וכי הולדות בלבד הם שמשיבחים את גופה של האשה עד שאתה מזכה את שבחם למי שזיכתה התורה דמי ולדות, והרי אף גופה של האשה גורם לשבח שיבוא, ומן הדין שיינתן החצי שמחמת הולדות לבעל, והחצי שמחמת גוף האשה לאשה.

7. "בזמן שבסתה לה שני חלקים, ולו [לבעל] אחד; ובזמן שבגלוי, לו שני חלקים ולה אחד, שלו ינתן [לבעל] מיד, ושלה ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות", כן כתב רש"י; וראה בט"ז סימן תכג, שהביא מה"מגידי משנה" בדעת הרמב"ם, ודכן משמע מהרא"ש והטור, וממהרש"ל בדעת הרשב"א, שכל הנזק לאשה; וראה שם בט"ז טעם הדבר שהוא חלוק משאר נזק שדינו כמו שכתב רש"י.

וצער האשה בפני עצמו, ומשלם למי שהוא משלם שאר צער של אשה. (8)

ושמין את הולדות דהיינו "דמי ולדות" ונותנין לבעל, שהתורה זיכתה לו.

ואילו "שבח ולדות" דהיינו פחת דמי נפח גופה מחמת ריקון הולד, הרי הבעל והאשה חולקין.

ומקשינן: אם כן קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל, שהרי בברייתא אחת מבואר כדברי רבה, ובברייתא שניה מבואר כדברי רבא!?

ומשנינן: לא קשיא:

כאן — הברייתא שמבואר בה כרבה, שאין האשה משבחת בלידתה — במבכרת, שזו לה לידה ראשונה, ופוחתים דמיה מחמת הסיכון שבלידה.

כאן — הברייתא שמבואר בה כרבא, שאין פוחתים דמיה כשיוולדת — בשאינה מבכרת. (9)

ומקשינן לרבנן דאמרי "שבח ולדות" נמי לבעל, מאי טעמא! (10)

כדתניא:

כתיב: "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה", והרי ממשמע שנאמר: "ויצאו ילדיה", איני יודע שהיא הרה! ? ומה תלמוד לומר: "הרה", לומר לך: שבח האשה מחמת הריון אף הוא לבעל.

ומקשינן לרבן שמעון בן גמליאל, החולק על תנא קמא בדין שבח ולדות, וסובר שאין כולו לבעל, אלא חולקין: האי "הרה" מאי דריש ביה!?

ומפרשינן: מבעי ליה לרבן שמעון בן גמליאל לקרא ד"הרה", לכדתניא:

הפרש ביניהם ברמת הסיכון, אלא שאחר לידה ראשונה, כבר נודע טיבעה אם יולדת היא בשלום, ואין חוששים להסתכנותה, ומשום כך אין דמיה פוחתין. וראה בתוספות כתובות פג ב ד"ה מיתה, שמבואר מדבריהם שבכל לידה מסתכנת האשה, וראה ב"ספר המפתח".

10. בפשוטו, שאלת הגמרא היא: עד כאן לא זיכתה תורה לבעל אלא דמי ולדות עצמן, ולא שבח ולדות; אלא שלפי פירוש זה תיקשי: מאי מקשה הגמרא לרשב"ג מה דורש הוא ב"הרה", והרי אף לשיטתו צריך פסוק ללמד שעל כל פנים חציו לבעל.

וצריך לפרש, שחצי שבח הולדות הוא לבעל מסברא, כי מאחר שהחשיבה התורה את הולדות

8. לעיל בברייתא מג ב איתא: "הכה את האשה ויצאו ילדיה, נותן נזק וצער לאשה, ודמי ולדות לבעל", ופירשו שם התוספות, שלכן נקטה הברייתא רק נזק וצער, ולא ריפוי ושבח, משום אורחא דמילתא הוא, שאין צריכה ריפוי וגם אינה מתבטלת ממלאכה יותר משאר יולדת, והרי סופה היה לילד.

ומה שלא נקטה הברייתא בושח, ביארו שם התוספות, שהוא משום שהכתוב בדמי ולדות מדבר בנתכויין להכות את חבריו והכה את האשה, וכשנתכויין לבייש את זה ובייש את זה, הרי הוא פטור לרבי שמעון; והרא"ש כתב כאן טעם אחר, ראה שם.

9. יש להסתפק, האם האשה מסתכנת יותר בלידה ראשונה מבלידה שניה; או שמא אין

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

לעולם אינו חייב בדמי ולדות עד שיכנה לאשה כנגד בית ההריון, ויליף לה ממה שנאמר: "הרה".

אמר פירש רב פפא את דברי רבי אליעזר בן יעקב:

לא תימא כנגד בית הריון ממש, אלא כנגד כל היכא דסליק ביה שיחמא לולד [כל מקום שמגיע ממנו חום לעובר], דהיינו כל חלל הבטן כולו, ולאפוקי שאם היכה אותה ביד ורגל שלה ויצאו ילדיה, דלא משלם דמי ולדות.

שנינו במשנה: היתה שפחה ונשתחררה, או גיורת, פטור:

אמר רבה:

לא שנו שהחובל באלו פטור, אלא כשחבל בה בחיי הגר כשהולדות היו שלו, ואחר כך מת הגר —

דכיון דחבל בה בחיי הגר, זכה בהו גר בחוב דמי הולדות, וכיון דמת הגר, זכה המכה

בהו [בחוב דמי הולדות] מן הגר, כשאר החייבים לגר שזכו במה שבידם.

אבל חבל בה לאחר מיתת הגר, זכיא לה איחי בגוייהו [זכתה האשה — משמת בעלה — בולדות עצמן] מן ההפקר כשאר נכסי הגר שהם הפקר, ומיחייב המכה לשלומי לה לדידה [לשלם לאשה], שהיא הרי בעלת הולדות.⁽¹¹⁾

אמר תמה רב חסדא:

מרי דיכוי [בעל שמועה זו]! כלומר: וכי מה היה לו לבעל שמועה זו שיאמר כן?!

וכי אטו ולדות צררי [קשרי מעות וכספים] נינהו, וזכיא האשה בהו?! כלומר: וכי יש לו לבעל זכות ממונית בגוף הולדות, עד שנאמר: משמת הבעל הפקר הם, וזכתה האשה בהם מן ההפקר?!

אלא איתיה לבעל,⁽¹²⁾ אם הבעל קיים בשעת חבלה, זכה ליה רחמנא לבעל את תשלום דמי הולדות, אבל ליתיה לבעל בשעת חבלה, לא זכה רחמנא לאף אדם את דמי הולדות.⁽¹³⁾

מן הגר, היינו בדמי הולדות, וזכיא איחי בגוייהו, היינו בולדות עצמן; ויש לעיין עוד, למה לא יזכו הולדות בעצמם, ולמה היא קודמת להם, וראה בהערה 13 אות ב, פירוש אחר על פי לשון התוספות לעיל מג א.

12. כתב רש"י: "איתיה לבעל או ליורשיו", וכן כתבו התוספות; ויתבאר בסוף הסוגיא בהערות.

13. תוספת בענין גדר תשלום דמי ולדות לבעל:

א. בפשוטו נראה לפי ביאור רש"י, שרבה

כשל בעל, הוא הדין לענין שבח הבא מחמתם [וכפי שנתבאר בהערה 6 לעיל], אבל הרי רשב"ג הקשה שפיר, שאין השבח בא רק מהולדות אלא אף מהאשה עצמה, ומן הדין שיינתן לה חצי מן השבח, ועל זה מקשה הגמרא: מאי טעמייהו דרבנן שכל שבח הולדות הוא לאשה.

11. נתבאר על פי רש"י שכתב: "דהא ולדות נכסי בעליהן הן, וכשמת הגר ועדיין היא מעוברת היא החזיקה בהן, והיא קודם לכל אדם, הילכך כי חבל בה בתר הכי משלם לה לדידה", ולפירוש זה, "זכה בהו גר" ו"זכה בהו

מיתבי לרבה הסובר שבמיתת הגר זכתה היא בולדות:

הכה את האשה ויצאו ילדיה, נותן נזק וצער לאשה, ודמי ולדות לבעל.

ורב חסדא חלוקים ביסוד דין דמי ולדות, שלרבה זיכתה התורה את הולדות עצמם לבעל, וממון גמור הם בידו, עד שכשמת ואין לו יורשים, הפקר הם, שכל הקודם בהם זכה בהם; ואילו לרב חסדא אין זו אלא זכות של הבעל לתשלום דמי ולדותיו שאברו.

וראה לעיל בהערה 4, שפירש ה"ברכת שמואל" את דברי התוספות דלעיל על רב פפא, שיסוד כוונתם הוא, שאין הולדות חפץ ממוני של הבעל, ולפי המבואר כאן היינו דוקא לרב חסדא, ונצטרך לומר שהתוספות פירשו את שיטת רב פפא לעיל, שהוא סובר באמת כרב חסדא; אך ראה "ברכת שמואל" סימן כט.

ב. לעיל מב ב, הובאה ברייתא [המובאת גם כאן בסמוך]: "הכה את האשה ויצאו ילדיה, נותן נזק וצער לאשה וכו', אין האשה נותן ליורשיה"; ומקשינן עלה: למה לא יינתן הנזק והצער לבעלה שהוא יורשה! ומשני רבה ורב נחמן, שהברייתא עוסקת בגרושה; ומקשינן עלה: "גרושה נמי תפלוג [כלומר: תטול] בדמי ולדות"!

ופירשו התוספות, דקא סלקא דעתין, דלא איקרי "בעל האשה" אלא כשהאשה תחתיו, וממילא תיטול האשה דמי הולדות; והקשו על זה התוספות: "וקשה קצת, דמאי פריך דתפלוג בדמי ולדות, אטו ולדות צריי נינהו דזכייה בהו, דהכי פריך לקמן [בסוגייתנו], דבעל גופיה לא הוה זכי בהו, אי לאו דאשכחן דזכי ליה רחמנא, ולאשה לא אשכחן דזכי".

נראה קצת מלשונם, שאין הם מפרשים כרש"י, שלדעת רבה הולדות של הבעל, וכשמת הפקר הן, והיא זוכה בהם כשאר חפצים שלו; אלא, שאילו היו הולדות "צריי" דהיינו חפץ ממוני, אם כן היה מקום לומר דכשם שהם של

הבעל משום שמכחו באו, כך יש לומר שהם של האשה משום שמגופה הם באים [והרי זה דומה לפירות שדה שהם של בעל השדה, וכעין זה כתבו אחרונים בולדות של שפחה שהם שלה מטעם זה], וזו היא סברת רבה; ורב חסדא דחה לו, שאין הולדות חפץ ממוני עד שיש לדון כלל של מי הם, כי אינם של אף אחד, רק חידוש התורה הוא, שלשלם לו דמי ולדות.

ג. ב"כסף משנה" בהלכות חובל ומזיק [ד ג] כתב בדעת רבה באופן אחר מרש"י, וז"ל שם: "משמע דטעמיה דרבה, משום דכי היכי דאשכחן דקרא זכי לבעל דמי ולדות, מדכתיב "בעל האשה", הכא נמי אשכחן דזכי לה מדכתיב "ויצאו ילדיה", ולא כתיב "ויצאו הילדים", ועל כרחין אית לן לאוקומי בשחבל בה אחר מיתת בעלה"; וצריך ביאור, מה היא תשובתו של רב חסדא: "אטו ולדות צריי נינהו".

ד. בדברי התוספות שהובאו באות ב, יש לתמוה לכאורה: הרי רבה הוא זה שפירש את הברייתא בגרושה, ורבה גופיה אכן סובר ד"צריי נינהו", ואם כן מקשה הגמרא לשיטתו של רבה עצמו תזכה היא בולדות! ואכן ב"שיטה מקובצת" בשם הר"א מגרמיש"א הביא בשם מהרא"ל ליישב קושיית תוספות על דרך זה: "דהא פירכא לרבה, דשני בגרושה, ואית ליה דצריי נינהו לקמן בפרק הפרה".

וראה עוד בביאור הגר"א סימן תכג, שהביא מסוגיא זו מקור לדברי הרמב"ם שפסק כרבה, [ומיהו צ"ע, כיון דלרבה גופיה פריך הגמרא, מה ראייה שהלכה כמותו!].

ה. ומיהו הרשב"א הוסיף על קושיית התוספות: "ואפילו לרבה, דאמר בפרק שור שנגח את הפרה: חבל בה לאחר מיתת הגר,

וקא סלקא דעתין שהברייתא עוסקת באופן שחבל בה לאחר מיתת העבד או הגר, ומכל מקום קתני שזכה הלה במה שבידו, ואין הוא נותן את דמי הולדות לאשה; הרי מבוואר שלא זכתה האשה בולדות כשמת בעלה העבד המשוחרר או הגר?! (15)

אמרי בני הישיבה לתרץ:

ומי עדיפא הברייתא ממתניתין [ממשנתנו] דאוקימנא למה ששינונו בה: "היתה שפחה ונשתחררה או גורת, פטור", דהיינו דוקא

אין הבעל לתת לו את דמי הולדות כי מת, הרי הוא נותן את דמי הולדות ליורשיו של הבעל.

אין האשה לתת לה את הנזק והצער, נותן את דמי הנזק והצער ליורשיה. (14)

היתה שפחה ונשתחררה ונישאת לעבד משוחרר ונתעברה הימנו ומת, או שהיתה גורת ונישאת לגר ונתעברה הימנו ומת, זכה המכה במה שבידו.

וכפירוש רש"י, מכל מקום הוא הדין בגרושה זוכה היא מן ההפקר. 14. ומה שאין הבעל זוכה בזה מדין ירושת הבעל, מבוואר בגמרא לעיל מג א [הביאה רש"י כאן], שהברייתא עוסקת בגרושה; וברש"י שם פירש, שגירשה לאחר החבלה, וראה "שיטה מקובצת" שנתן טעם למה פירש רש"י כן, ולא שגירשה קודם החבלה, וראה גם רש"י שם; וברש"י שם כתב שם, דמכל מקום מה דמקשה הגמרא שם: "גרושה נמי תפלוג בדמי ולדות" היינו, אם גירשה קודם מיתת בעלה, [ומשום שבשעת חבלה כבר זכה הבעל בדמי ולדות, ואי אפשר שיהיה לאשה כשנתגרשה], וראה שם שביאר מה הוקשה לגמרא, אף שסוף סוף — לפירוש רש"י — הברייתא מיירי בגירשה לאחר מיתת בעלה.

15. לפי מה דסלקא דעתין, שכבר מת הגר קודם שחבל באשה, אם כן אין כוונת הברייתא במה שאמרה "זכה", שזכה המכה בחוב דמי הולדות, אלא כוונת הברייתא שלא היה כאן חיוב דמי ולדות כלל, שאין לולדות בעלים כלל משמת הגר, וראה לשון רש"י; וראה "אבן האזל" [חובל ומזיק ד ג] על לשון "זכה".

זכיא ליה איהי בגוייהו, לאו למימרא דלדידה נינהו לאחר מיתת הגר, [כלומר: אין כוונת הגמרא, שלדעת רבה כל שאין בעל שיזכה בהם זוכה בהם האשה, שכך הוא הדין שאם אינם לאיש הם לאשה; ולאפוקי מפירוש ה"כסף משנה" דלעיל באות ג], אלא דסלקא דעתין [לשון "סלקא דעתין" צריך ביאור, שהרי כך היא שיטתו של רבה], דאיהי זכיא בהו כמחזיק בנכסי הגר ואיהי קדמה לזכות בהן מיד שמת הגר [וכפירוש רש"י], והיינו דאקשי ליה רב חסדא אטו צורי נינהו לזכות בהן, [כלומר: מקושיית רב חסדא אנו לומדים, שאין הפירוש כה"כסף משנה", שהרי אם כן מה מקשה רב חסדא: אטו צורי נינהו].

ודברי הרשב"א צריכים ביאור: לו יהא, שכוונת רבה היא כרש"י, מכל מקום כשם שכשמת הגר "כל הקודם בהם זכה בהם", כך נאמר גם בגרושה ש"כל הקודם בהם זכה בהם", וצריך תלמוד.

ו. יש להסתפק בכוונת ה"שיטה מקובצת" והגר"א, אם כוונתם לומר, דבכל מקום שאין בעל זוכה האשה, וזה הוא עיקר דינו של רבה, ועל דרך ה"כסף משנה" או כפירוש שנתבאר באות ב; או שמא חלוקים הם על הרשב"א, וסוברים, שאם כי האשה זוכה מן ההפקר,

מאי לאו תנאי נינהו, שהברייתא האחת סוברת כרבה, שזכתה האשה בולדות ובתשלומיהן, ולפיכך תנינא: חייב, והיינו לאשה.

ואילו הברייתא השניה סוברת כרב חסדא, שלא זכתה האשה בולדות, ולפיכך פטור הוא.

ומבאר הגמרא: לרבה — הסובר: שזכתה האשה בולדות כשמת בעלה הגר — ודאי תנאי היא, כלומר: רבה אינו יכול לפרש את הברייתא ששנינו בה "פטור" כשיטתו, ובהכרח יפרש הוא שהברייתא נחלקו בדבר, והוא סובר כהברייתא המחייבת דמי ולדות לאשה.

אלא לרב חסדא — הסובר: לא זכתה האשה בולדות כשמת בעלה הגר — מי לימא, האמנם הכרח הוא לומר שתנאי היא, כלומר: האם מוכרח הוא שהברייתא הסוברת "חייב" אינה סוברת כרב חסדא, והוא סובר כתנא שבברייתא השניה, או שמא יש לומר, שאף ברייתא זו אינה חולקת?

ומפרשין שאינו הכרח, כי יש לומר ששתי הברייתא אינן עוסקות ב"דמי ולדות" אלא ב"שבח ולדות", שכאשר לא מת הגר נחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל אם כולו לבעל, או אף האשה חולקת בו עם הבעל; ולא קשיא שתי הברייתא אהדדי:

כשחבל בה בחיי הגר ומת הגר! ? והרי הכא נמי בברייתא נפרש דהכא במאי עסקינן בכגון שחבל בה בחיי הגר, ומת הגר, אבל אם חבל בה לאחר מיתת הגר, לא זכה המכה אלא היא זכתה תחילה בולדות, ולה שלם.

ואיבעית אימא ליישב:

לעולם עוסקת הברייתא בשחבל בה לאחר מיתת הגר —

מט-ב ודקשיא לך: למה זכה הוא, אימא לך: תני בברייתא "זכתה"; כלומר: זו ששנינו "זכה" היינו זכה המוחזק, שאם חבל בה בחיי הגר, והמכה הוא זה שמוחזק בחוב דמי הולדות כי אז זכה הוא, ואם מת הגר קודם שחבל בה, והיא המוחזקת בולדות, זכתה היא בדמי הולדות.⁽¹⁾

לימא — מחלוקת רבה ורב חסדא — כתנאי היא, [האם נאמר שהתנאים בברייתא הבאה נחלקו במחלוקתם?]

בת ישראל שנשאת לגר, ונתעברה ממנו, וחבל בה בחיי הגר, נותן דמי ולדות לגר.

ואם חבל בה לאחר מיתת הגר:

תני חדא [למדנו בברייתא אחת] חייב המכה.

ותני חדא: פטור המכה.

וראה עוד שם: "ונראה, דמשום הכי ליכא למימר שמגיה הברייתא ותני בה "זכתה", משום דברייתא מייירי בכל ענין, אף בחבל בחיי הגר, ואז לא זכתה האשה אלא החובל".

1. כתבו התוספות שאינו מגיה את הברייתא, אלא כוונת הברייתא לומר שזכה מי שיש לו זכות, וביאור דבריהם הוא כמו שנתבאר בפנים, על פי תלמידי ה"ר פרץ שב"שיטה מקובצת";